

Леонід Марущак разом з однодумцями допомагає рятувати культурну спадщину вже понад 10 років / колаж УНІАН

"З Херсона нам вдалося врятувати значно більше культурних цінностей, ніж росіянам вдалося вивезти за час окупації", – історик Леонід Марущак

15:39, 22.04.2026

🔒 28 хв. УНІАН

Історик, голова ГО "Музей відкрито на ремонт" Леонід Марущак в інтерв'ю УНІАН розповів, як рятує від росіян культурні цінності й музейні артефакти з прифронтових територій.

Від перших днів повномасштабного вторгнення Росія цілеспрямовано руйнує не просто українські міста, а й нашу культурну спадщину - музеї, приватні колекції, мистецькі об'єкти та архіви. Окуповуючи українські території, ворог розкрадає й вивозить те, що не встиг знищити.

Уже понад десять років історик та голова громадської організації "Музей відкрито на ремонт" Леонід Марущак разом з командою працюють над збереженням української пам'яті. Їхня діяльність почалася після окупації частини Донбасу у 2014 році – з налагодження співпраці з музеями на сході України та проведення освітніх воркшопів. Із початком повномасштабної російської агресії команда зосередилася на евакуації музейних експонатів і творів мистецтва, серед яких - роботи відомих українських митців, унікальні регіональні колекції та половецькі баби.

В інтерв'ю УНІАН Леонід Марущак розповів, як народився проєкт, що вдалося врятувати з прифронтових регіонів під атаками дронів та обстрілами, а також поділився історією скульптури "Олень" (авторка - Жанна Кадирова з Покровська), яка

стала центральним об'єктом Українського павільйону на 61-й Венеційській бісенале.

▶ ВІДЕО ДНЯ

Пане Леоніде, що стало поштовхом до запуску проєкту "Музей відкрито на ремонт"? Розкажіть, будь ласка, детальніше про вашу місію та основні напрямки роботи.

Усе почалося у 2015 році, у "постмайданівський" період, коли багато хто прагнув змінити своє бачення ситуації в країні, в тому числі через безпосереднє дослідження реальності. Тоді ми, група ініціативних людей, переважно з мистецького середовища, вперше об'єдналися навколо спільної ідеї. У нас була потреба глибше пізнати території України, особливо ті регіони, де вже тоді виникали критичні виклики. Ми почали активно виїжджати безпосередньо на місця подій, насамперед це був схід України. Особисто для мене дуже критичним став момент, коли там почалися заворушення, протистояння, а згодом і бойові дії.

Тоді часто виникало відчуття, що немає до кого звернутися, щоб по-справжньому зрозуміти, що там відбувається: усюди були знайомі, друзі, контакти, але не там. І, як виявилось, це відчуття було спільним для багатьох. Тож ми розпочали системну роботу у межах ініціативи мистецької організації "ДЕ НЕ ДЕ", яка займалася дослідженням територій, переважно Донецької та Луганської областей. Нас цікавило, що є на цих територіях, яким було їхнє минуле і яким може бути майбутнє в умовах тих критичних змін, що відбувалися.

Під час цих поїздок ми зрозуміли, наскільки важливими є музеї. Це не просто культурні простори, а наукові інституції, які володіють колекціями та знаннями, і дають можливість говорити про минуле, осмислювати сучасність та формувати бачення майбутнього. Саме тоді, наприкінці 2015 року, і зародилася ініціатива створення проєкту "Музей відкрито на ремонт". Першими майданчиками для роботи стали два музеї – Слов'янський краєзнавчий музей та Лисичанський міський краєзнавчий музей.

Поступово, ініціатива переросла у масштабний проєкт із системною діяльністю, який сьогодні продовжує розвиватися.

Які ключові проблеми музейної сфери на сході України ви побачили на початку роботи проєкту? Що потребувало термінового реагування?

Насправді ми не підходили до музеїв із позиції пошуку проблем. Передусім для нас було важливо налагодити довіру, познайомитися з командами, оцінити поточний стан роботи й зрозуміти, чим саме ми можемо бути корисними. Нас цікавило, які нові практики можна впроваджувати і як така співпраця може існувати на локальному рівні. У процесі цієї роботи ми зрозуміли дуже важливу річ: самі музейники прагнули взаємодії. І це стало дуже важливим сигналом.

Все почалося з бажання зрозуміти, що ж відбувається в культурному просторі Донбасу, каже Марущак / фото Instagram Леоніда Марущака

Звісно, ситуація в різних музеях була не однаковою, але саме на цій готовності до співпраці ми змогли вибудувати перший крок – комунікацію з музейною спільнотою через проведення спільних заходів і воркшопів. І, відверто кажучи, ми самі не очікували такого відгуку.

Перший воркшоп "Сучасні методи роботи музеїв" відбувся у Слов'янську наприкінці 2016 року. На цей захід фактично приїхали представники всіх музеїв Донецької та Луганської областей, які зберігали державну частку Музейного фонду України. Це стало дуже важливим показником і підтвердило, що на такій основі можна будувати подальшу системну співпрацю. Саме так і сталося: до 2020 року ми систематично двічі на рік збирали музейників у форматі освітніх заходів. З 2020 року до цієї спільноти почали долучатися не лише представники Донецької та Луганської областей, а й музеї з інших регіонів України.

У межах цього освітнього формату ми продовжували працювати зі сталими учасниками, залучали нових, обговорювали успішні проєкти, аналізували недоліки в роботі та планували майбутні напрями розвитку.

Вашій команді вдалося врятувати з прифронтових територій понад два мільйони експонатів. Як проходить координація евакуаційного виїзду, облік і подальше зберігання такої значної кількості музейних предметів?

Йдеться не лише про музейні предмети. Некоректно говорити тільки про експонати, адже ця цифра охоплює значно ширше коло колекцій, ніж ті, що зберігаються виключно в музеях. До неї входять і приватні колекції, і архівні зібрання, і бібліотечні фонди. Якщо говорити суто про музейні фонди, то йдеться про сотні тисяч одиниць. Якщо ж брати весь спектр артефактів, з якими ми працювали, ця цифра значно більша, хоча, відверто кажучи, її важко точно підрахувати, оскільки процес триває досі.

Станом на 2022 рік ми активно співпрацювали з 75 музеями по всій території України, особливо з тими, які з перших днів повномасштабного вторгнення опинилися в особливій зоні ризику та були розташовані в районах бойових дій. Ми мали прямі контакти, високий рівень довіри, розуміли, що саме зберігається на місцях, і, певною мірою, інтуїтивно відчували, що, подекуди, не варто чекати чиїхось рішень, бо вони можуть так і не бути ухвалені. Зважаючи на досвід 2014 року, розуміли: краще брати відповідальність на себе і діяти самостійно, заручившись підтримкою на всіх рівнях та залучаючи як фахівців музейної сфери, так і тих, хто формально до неї не належить. Тому ми їхали, оцінювали ситуацію на місці, ініціювали процеси та впроваджували рішення. І так триває донині.

Загалом це було надзвичайно складно – логістично, фізично, морально й матеріально. Потрібно було не лише переконати людей, розпочати підготовку до переміщення чи отримати відповідний наказ. Не менш важливо було знайти місце для зберігання, домовитися про нього, належно обладнати, щоб туди можна було безпечно перевозити та зберігати цінності. Це титанічна робота, яка вже має результат, але вона стала можливою лише завдяки всім тим підготовчим процесам.

Пам'ятаєте, що спробували врятувати після початку повномасштабного вторгнення Росії?

Тоді першим кроком був виїзд родини у безпечніше місце, а після цього я повернувся до Києва, щоб забезпечити власну колекцію сучасного мистецтва. Дорогою згадав, що в столиці є й інші, значно цінніші речі, які зберігаються у приватних руках. Приміром, колекція "Фонду Алли Горської та Віктора Зарецького".

Ми підтримуємо дружні стосунки з їхньою онукою, яка безпосередньо відповідала за цей скарб, і знали, що на той момент він перебував у максимально непристосованому до нових реалій місці та був під загрозою. Сама Олена тоді була за кордоном, тож ми виступили з ініціативою евакуювати колекцію, і вона погодила ці наміри. Це була наша перша робота з речами, які мають величезну вагу в національному масштабі, але не мали належного догляду й можливості оперативного порятунку з боку утримувача.

А щодо музеїв?

Щодо музеїв, я спочатку думав, що там усе має спрацювати "за клацанням пальців". Додаткової впевненості надавав той факт, що за два дні до повномасштабного вторгнення ми провели масштабну онлайн-зустріч з музейниками Донецької та Луганської областей, за участі представників Міністерства культури України та обласних адміністрацій, на якій обговорювали, чи готові ми до можливого наступу Росії. До останнього багато хто не вірив, що це станеться, зустріч була важливою, але не дала повного розуміння реального стану речей: багато музейників запевняли, що в них усе добре і вони готові.

Після початку вторгнення я вирішив уточнити у музеїв реальний стан справ у контексті евакуації, адже вважав, що цей процес уже запущений (здавалося, що це державна справа, і ми, як громадська ініціатива, не будемо потрібні). Зокрема, ми звернулися до музейників Слов'янського краєзнавчого музею з питанням, чи встигли вони евакуювати унікальну колекцію керамістки Наталії Максимченко, уродженки цього міста. Але нам відповіли, що нічого не вивозили, оскільки не було наказу від Міністерства культури. Я звернувся до міністерства – там повідомили, що не можуть видати наказ, поки не отримають відповідний запит від обласної адміністрації. Коли я звернувся до обласної адміністрації, мені відповіли, що для початку їм потрібні списки

від самого музею, аби подати запит... Тобто утворилося замкнуте коло.

В критичний момент приватникам довелося взяти на себе порятунок історичних цінностей / фото Instagram Леоніда Марущака

Тоді ми запропонували алгоритм дій, який зрушив ситуацію з мертвої точки, процес запустився і став дієвим. Ми щоразу виїжджали на місця, аналізували поточний стан речей. Хтось буквально кричав про допомогу, хтось, навпаки, очікував іншого механізму, а хтось діяв самостійно – на власний страх і ризик (хоча все це мало відбуватися централізовано).

Коли міністерство видало наказ, постало наступне питання: куди саме все вивозити. Потрібно було чітко визначати місце переміщення. В умовах тих днів було дуже важко комунікувати за звичним алгоритмом: усі канали зв'язку викликали пересторогу, тому доводилося їздити особисто, домовлятися про місця зберігання і фактично виконувати ці накази вручну. Так тривало доволі довго. Зараз процедура дещо змінилася, ситуація стала відносно зрозумілішою... Однак у музеях досі залишається дуже багато речей, які перебувають на загрозованих територіях.

У фокусі нашої громадської організації не лише музеї, які зберігають державну частину музейного фонду України, а й колишні заводські музеї, музеї при освітніх закладах та інших установах, приватні колекції, мистецтво у публічному просторі... Нещодавно завершилася ціла епопея, пов'язана з дуже важливим об'єктом – роботою фактично невідомої мисткині Зінаїди Фоменко з Краматорська (її твори є прикладом наївного мистецтва, – УНІАН). Чотири роки ми намагалися евакуювати єдине збережене мистецьке панно з її будинку, і нам спільно з БФ "Музей наївного мистецтва" це вдалося. Це стало можливим завдяки згоді нащадків, які усвідомлювали, що ситуація

для Краматорська є вкрай критичною.

Дерев'яне панно художниці Зінаїди Фоменко / Instagram Леоніда Марущака

Загалом, з яких прифронтових регіонів вивозили і продовжуєте вивозити культурні цінності?

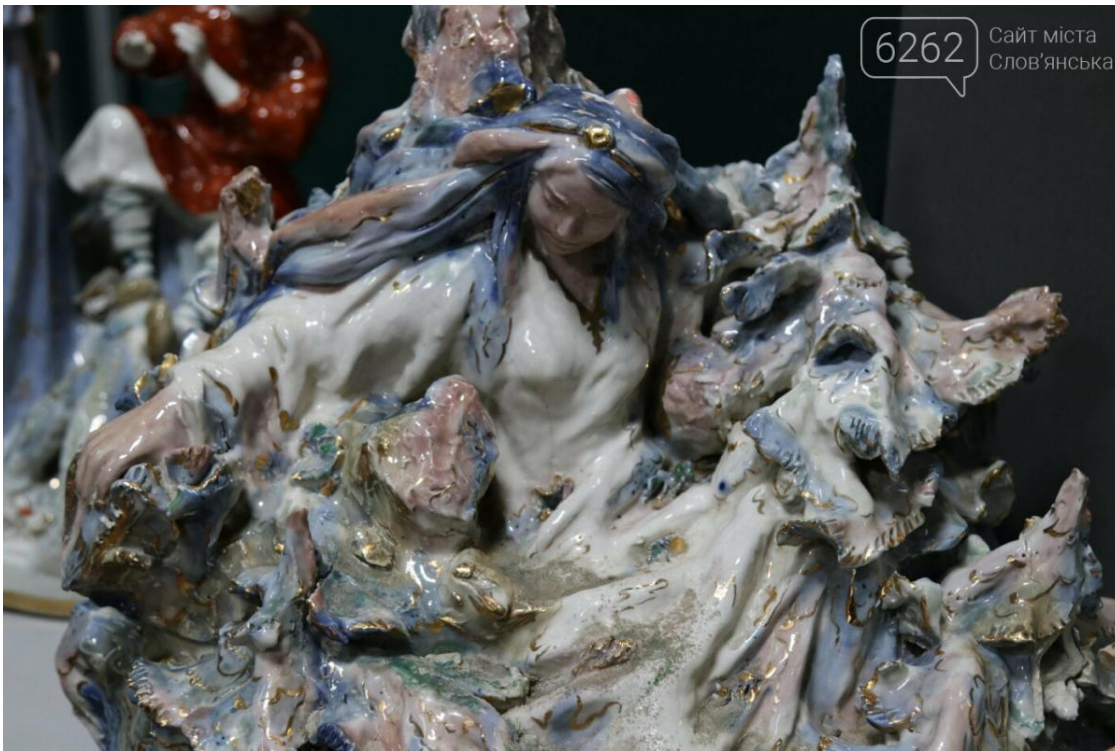
Спершу це були Луганська та Донецька області. Згодом ми зрозуміли, що ситуація є критичною і в Харківській, пізніше – у Дніпропетровській, Запорізькій та Миколаївській областях. Значну увагу ми також приділили Херсону та Херсонській області. Тобто йдеться про регіони, де безпосередньо локалізується зона бойових дій.

Більшість цих територій нині вже недоступні, тому все, що вдалося евакуювати з міст, які фактично були знищені, має надзвичайну цінність як на локальному, так і на національному рівні. Часто це єдине, що залишилося, і саме на цій основі можна буде будувати пам'ять про ці міста.

Твори яких відомих митців вивозили?

Для мене цінним є все. Я з тих людей, хто в такі кризові моменти не поділяє речі на більш чи менш цінні. Ми максимально намагаємося дати шанс вижити всьому.

Якщо ж говорити про предмети, які будуть зрозумілишими широкому загалу, то серед особливо цінного – колекція керамістки Наталії Максимченко зі Слов'янського краєзнавчого музею, з Лисичанська – особисті речі Володимира Сосюри, а також предмети, пов'язані з міжнародною спадщиною, зокрема бельгійською, які зберігалися в міському музеї.

Кераміка Наталії Максимченко / фото 6262.com.ua

Особливу увагу ми приділяли кам'яній скульптурі XIII століття – Бахмутському оленю. Ми її дуже полюбили: вона була надзвичайно важкою та складною для транспортування. Операція з її вивезення стала однією з найбільш ризикованих, але саме вона дала змогу зберегти цю скульптуру та передати її наступним поколінням як основу для майбутнього відновлення музею.

Хто входить у вашу команду, як ви її формували?

Коли ми створювали нашу громадську організацію, ми були молодими, спраглими до відкриттів науковцями та дослідниками, які так чи інакше взаємодіяли з музейною сферою. Вже на перших етапах евакуації доводилося залучати, банально, перевізників, які навіть не до кінця розуміли, що саме вони роблять, адже ніхто раніше не мав подібного досвіду й не міг із цим упоратися.

Згодом наша команда розширилася завдяки ентузіастам, які були готові виїжджати на місця та виготовляти велику кількість пакувальних матеріалів і ящиків. Ці люди раніше ніколи не були дотичними до музейної сфери, однак швидко набули необхідного досвіду.

Ми дуже багато часу приділяємо консультаціям і залученню фахівців, які допомагають нам оцінювати поточний стан предметів. Нерідко під час пакування виявляються речі, які виглядають зараженими бактеріями чи пліснявою, адже вони зберігалися в приміщеннях без належного догляду, особливо там, де роками не було опалення або траплялися протікання...

Тому наша команда – це велика кількість людей, які, в переважній більшості, набули цієї експертності саме в нинішніх умовах. Зараз команда значною мірою зменшилася,

зокрема через процеси мобілізації. Тому в окремих випадках нам доводиться шукати нових учасників, аби в найкритичніші моменти мати можливість оперативно діяти.

Яким чином забезпечується збереження експонатів під час транспортування? Які найбільші ризики супроводжують евакуаційні виїзди?

Те, що було у 2022 чи 2023 році – це одна ситуація, а те, що почалося пізніше і триває досі, зовсім інша. Зараз найбільший ризик – це загроза дронів атак. Вони фактично заповнили небо в регіонах, навіть відносно віддалених від зони бойових дій. У 2024 році наш бус, подарований Катериною Петровською, був втрачений внаслідок двох прямих влучань дронів. Це сталося в Бериславі на Херсонщині. Слава Богу, що на той момент ми ще не встигли нічого завантажити.

Щоб максимально убезпечити експонати від подібних ризиків, ми застосовуємо спеціальний процес пакування. Він дає змогу захистити предмети під час транспортування, а також забезпечує можливість швидкого вивантаження чи перевантаження у разі небезпеки. Також ми намагаємося формувати вантаж так, щоб речі не були надто габаритними й за потреби їх можна було оперативно перемістити.

Часом евакуація цінностей проходить буквально під ударами дронів / фото Instagram Леоніда Марущака

Наскільки небезпечний період, коли експонати тільки готуються до евакуації?

Був випадок, коли наша команда працювала безпосередньо в музеї, всередині і стався приліт просто поруч. Вибуховою хвилею музей фактично вивернуло навиворіт...

Найбільша проблема для експонатів виникає тоді, коли після прильотів музеї "відкриті" навстіж: вибуховою хвилею вириває вікна та двері, всередину потрапляє агресивне

зовнішнє середовище. Якщо команда тривалий час не має можливості потрапити, усе починає намокати, вивітрюватися, руйнуватися. І з часом стає непридатним для експонування та подальшого збереження.

Саме ця проблема, на жаль, чекає нас попереду - після деокупації територій, де щось залишалось. А залишалось і досі залишається дуже багато.

Чи були випадки, коли через несприятливі обставини доводилося залишати частину колекцій на місці. Як ухвалюються такі складні рішення?

Це справді складний процес. Для мене особисто це завжди величезна дилема, адже в таких ситуаціях дуже багато емоцій. Та є чітке усвідомлення, що на небезпеку наражається не лише моє власне життя, а й життя людей, які перебувають поруч зі мною. Звісно, вони так само свідомо ставляться до того, що ми робимо, але холодний розум допомагає у певний момент зупинитися, щоб зайвий раз не ризикувати. Найцінніше – це людське життя.

Відомо, що ви залучались до евакуації з Покровська скульптури "Олень" української художниці Жанни Кадирової. Зараз вона експонується у багатьох європейських містах. Розкажіть про історію цієї евакуації.

Одним із перших музеїв, якому ми допомагали евакуюватися, був Покровський. Місто на той момент було відносно далеко від зони бойових дій. У 2024 році під час постійних моніторингових експедицій ми звернули увагу, що там досі стоїть скульптура нашої подруги Жанни Кадирової (ми були безпосередніми свідками того, як цей об'єкт створювався).

Нагадаю, Жанні запропонували створити сучасну скульптуру в межах ініціативи реконструкції парку "Ювілейний". Вона спершу запропонувала зробити велопарковку – цікавий артоб'єкт у вигляді відкритого блокнота на пружині (пружини виконували функцію місць для паркування, а сам блокнот мав вигляд відкритих сторінок із бетонними вигравіюваними написами). Коли вони з Денисом Рубаном працювали над цим об'єктом, їм запропонували попрацювати ще й з іншим – порожнім постаментом від колишнього реактивного літака Су-7, першого радянського бомбардувальника – носія ядерної зброї, який колись стояв у тому ж парку. Демонтаж цього об'єкта був надто складним, дорогим і тривалим, і Жанна запропонувала абсолютно нейтральну ідею - монументальну фігуру оленя. Її погодили, і вже в 2019 році скульптуру відлили прямо на постаменті.

Власне в 2024 році ми зрозуміли, що робота однієї з найвідоміших українських художниць досі стоїть на місці, і ніхто навіть не планує її евакуювати. Ба більше – не існувало жодної процедури, яка хоча б давала їй шанс на порятунок. Ми звернулися до Жанни з питанням, чи не буде вона проти евакуації, і вона була лише "за". Потім пішли до Покровського історичного музею, запитали, чи мають вони бачення подальших дій. Вони підтримали нашу ініціативу і порадили звернутися до міської адміністрації, оскільки це було поза їхньою юрисдикцією. У міській адміністрації нам відповіли, що їм "не до "Оленя", оскільки на той момент у місті тривала масова евакуація населення та матеріальних цінностей. І саме тоді ми зрозуміли: це, ймовірно, остання можливість для евакуації бодай чогось із публічного простору Покровська.

Єдине, що було необхідно – погодження та документальне підтвердження. Навіть станом на 2024 рік це було надзвичайно складно, адже евакуацією садово-паркових скульптур ніхто фактично не займається: в умовах війни є значно цінніші та важливіші речі, які потребують першочергового вивезення. Тому це був складний процес.

Ми фактично стали тригером для всіх і часто чули: "Навіщо нам цей олень? Задовбали ви з тим оленем"... Але в той момент нам допомогла інша скульптура з того ж парку: композиція, присвячена композитору Миколі Леонтовичу (автор всесвітньо відомого твору "Щедрик", – УНІАН), моєму земляку. Я тоді сказав: "Свого земляка я там не залишу, тому доведеться дослухатися". Власне, завдяки Леонтовичу нам вдалося евакуювати і "Оленя".

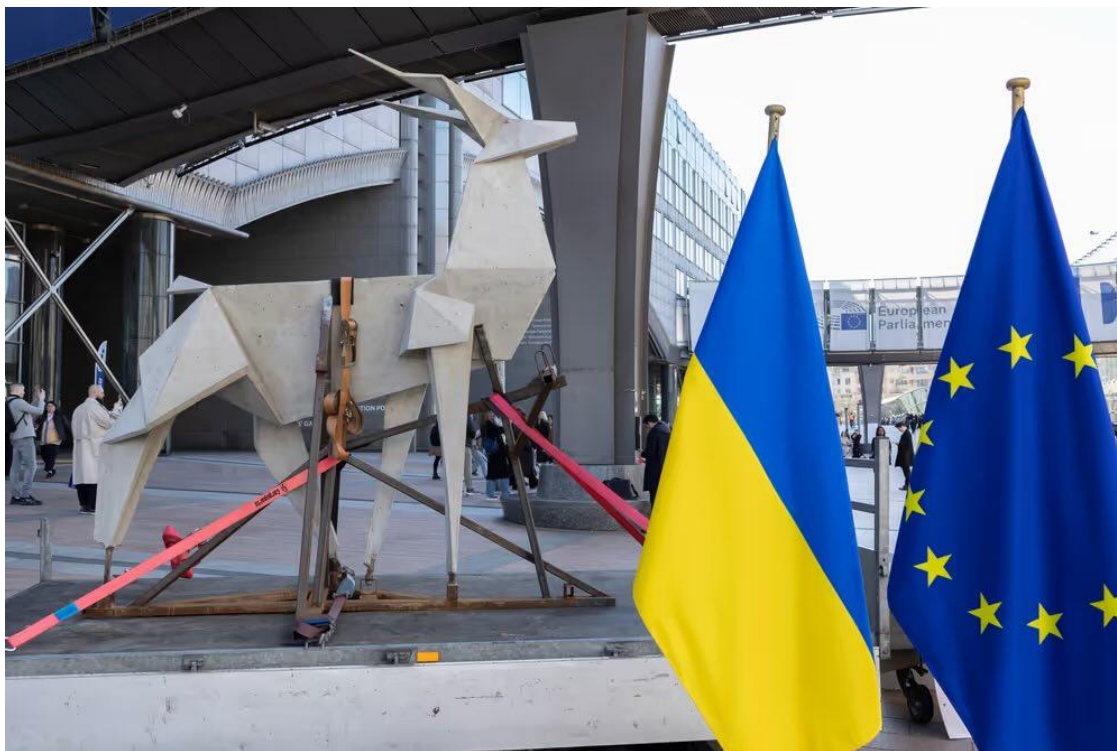
Скульптура "Олень" Жани Кадирової / фото Facebook/leonid.marushchak

Спочатку ми мали кілька безрезультатних візитів до Покровська: то не були готові документи, то неможливо було забезпечити роботу крана, необхідного для підняття скульптури та завантаження її на вантажівку. 30 серпня 2024 року нам все вдалося. "Олень" успішно поїхав до Вінниці – у моє рідне місто, де я зміг домовитися з місцевою владою. Туди ж евакуювали і скульптуру Леонтовича, яку встановили у парку його імені.

Як же "Олень" став відомим за межами України?

Скульптура "Оленя" тимчасово перебувала у Вінниці на території міського зеленого господарства, на складі, і чекала моменту, коли зможе постати в парку. А на початку 2025 року до нас звернулася Марія Квітка, відома співачка, з проханням подумати, що з евакуйованого мистецтва можна було б показати під час ЕХРО 2025 в Японії. Відверто кажучи, я тоді відмахнувся. Сказав: якщо хочуть щось показати в Японії, то нехай беруть "Оригамі Оленя" Жанни. Саме цю ідею й підтримали.

Хоча через брак часу реалізувати її в межах японського проєкту не вдалося, мене дуже захопила сама концепція – розповісти світові історію цього "Оленя". Тоді я запропонував Жанні показати його в іншому міжнародному контексті. Ми згадали про біснале, і саме з цього почалася історія національного павільйону України на 61-й Венеційській біснале, де цей "Олень" із серії "Оригамі" став центральним об'єктом.

Скульптура "Олень" у Брюсселі / фото з Facebook/Mariana Oleskiv

Чому саме він?

Наш проєкт має назву "Гарантії безпеки" – так само, як і Будапештський меморандум. Україна добровільно відмовилася від ядерного статусу у 1994 році, передавши свій ядерний потенціал Росії в обмін на гарантії безпеки. У 2014 році Росія почала проти нас гібридну, а згодом повномасштабну війну. "Олень" - нагадування про цю історію. Адже він, як і мільйони українців, не має власного місця, можливості повернутися додому та жити у безпеці...

Ми з нетерпінням чекаємо початку травня, щоб розповісти всьому світові, як повірили в гарантії безпеки, відмовилися від ядерного статусу, а тепер уже понад десять років воюємо з одним із гарантів цього документа.

Росія нищить культурну спадщину не тільки на прифронтових територіях, а й глибоко в тилу. Про це свідчить й останній обстріл центру Львова, де постраждав об'єкт, який перебуває під охороною ЮНЕСКО. Чому реакція цієї міжнародної організації на російські атаки настільки "беззуба"?

Я не володію повною інформацією щодо механізмів міжнародного впливу, тому не можу фахово оцінювати дії чи бездіяльність конкретних організацій. Але ставлення мільйонів українців до російської присутності на нашій землі сьогодні є очевидним для всього світу. Це тотальне, насамперед фізичне, протистояння відкритому ворогу. Мені здається, саме це має бути орієнтиром для міжнародної спільноти у питанні того, як взаємодіяти з державою, яка тривалий час позиціонувала себе як "нейтральна", "дружня" чи навіть "братня", але в певний момент стала прямим агресором.

Чому міжнародна спільнота, зокрема такі організації, як ЮНЕСКО, реагує саме так, а

не інакше – це питання радше до їхніх представників. Я не можу пояснити причини такої позиції. Водночас варто пам'ятати, що протягом багатьох років у суспільстві застосовували стереотипні тези про "великого брата" чи "єдиний народ". Це проявлялося і в культурному просторі, і в загальному інформаційному полі.

На жаль, такі речі часто усвідомлюються лише в порівнянні, а ще частіше – вже після того, як помилки стали очевидними. Історія вкотре показує, що світ не завжди вчиться на чужому досвіді.

Росіяни під час окупації Херсона розграбували експозиції музеїв і вивезли багато експонатів. На вашу думку, вони вже назавжди втрачені для нас, як і ті, що з Криму?

Я не можу дати однозначну відповідь на це питання. Якщо аналізувати в історичному контексті, то все, що десятиліттями вивозилося з території України до музеїв і сховищ Росії – чи то за часів Російської імперії, чи Радянського Союзу, чи вже сучасної РФ – переважно там і залишається. У якому саме стані нині перебувають ці предмети, сказати складно – повної картини ми не маємо. Але в будь-якому разі йдеться про незаконне вивезення культурних цінностей, що потребує ґрунтовного аналізу, міжнародних претензій і чітких вимог про повернення.

Щодо херсонських музеїв, то для нас ця історія є особливо близькою. Коли ЗМІ писали про те, що з музеїв Херсона вивозять вантажівки з експонатами (тоді йшлося приблизно про п'ять фур), ми вже з власного досвіду розуміли: для обласного музею це дуже мало. Художній і краєзнавчий музеї зберігають десятки, а то й сотні тисяч предметів, і вивезти таку кількість лише п'ятьма вантажівками фізично неможливо. Виявилось, ми мали рацію.

З перших днів після деокупації ми поїхали туди й наполягали, що в музеях залишається ще дуже багато експонатів. Деокупація сама по собі не гарантувала їхньої безпеки, тому колекції потрібно було терміново евакуювати у безпечніші місця. Це був надзвичайно складний процес, але нам вдалося всіх переконати... Фактично пів року ми разом із музейниками жили й працювали в цих музеях: допомагали виготовляти тару, пакувати предмети та перевозити їх у визначені безпечні сховища.

У підсумку, вдалося врятувати значно більше, ніж росіянам вдалося вивезти.

Розкажіть, яку цінність становлять половецькі баби, які теж евакуюють з прифронтових територій?

Половецькі баби займають для нас особливе місце. Це справді дуже цінні пам'ятки, важливі насамперед на локальному рівні – для сходу і півдня України. Вони мають як історичну, так і культурологічну цінність і датуються приблизно XI-XIII століттями. Попри численні дослідження, вони й досі не мають однозначного історичного тлумачення: достеменно невідомо, для чого саме вони створювалися і яку функцію виконували. Існує кілька наукових гіпотез, але, в будь-якому разі, це унікальні

пам'ятки.

Порятунок кам'яних баб / фото надані Леонідом Марущаком

Більшість із них протягом тривалого часу перебувала поза первісними місцями встановлення – частина зберігалася в музеях або музейних колекціях, частина залишалася в публічному просторі, зокрема на відкритих майданчиках чи символічних локаціях. Наприклад, на горі Кременець в Ізюмі вони довгий час стояли просто неба, навіть були частково укріплені бетоном і сприймалися як символи регіону.

Довгий час існувало навіть певне табу: побутувало уявлення, що їх не можна переміщувати, аби не "накликати біду" на місце, де вони стоять. Через це до них ставилися з особливою обережністю. Ми самі дотримувалися цих пересторог, доки війна не показала іншу реальність. В одному з музеїв на Донеччині приліт стався буквально поруч із такою "бабою", і уламок потрапив їй туди, де мало б бути серце. Тоді стало очевидно: ці кам'яні статуї потребують не меншого захисту, ніж інші культурні об'єкти.

Після цього ми почали системний процес евакуації. Було вивезено десятки половицьких баб, зокрема й ті, що стояли на горі Кременець в Ізюмі. Значну частину колекцій також евакуювали з музеїв, зокрема з лапідарію Херсонського краєзнавчого музею, будівля якого, залізобетонна конструкція, зазнала серйозних пошкоджень через систематичні обстріли.

Над евакуацією яких експонатів працюєте зараз, чи які є в планах?

Не можу цього коментувати. У нас діє така методика: про те, над чим ми працюємо зараз, ми не говоримо і просимо поставитись до цього з розумінням. Прийде час – все

розповімо.

Якої допомоги ваша ініціатива потребує найбільше? Чим можуть допомогти держава, міжнародні партнери та громадянське суспільство?

Для нас надзвичайно важливими є розуміння і підтримка. Йдеться не про якісь окремі ресурси, а про комплексний підхід і налагоджену взаємодію. Нам потрібна більш системна увага як з боку держави, так і з боку місцевої влади.

Час показує, що ця тема тривалий період не сприймалася як пріоритетна, хоча насправді вона є надзвичайно актуальною. Ми прагнемо діалогу, конструктивного підходу та напрацювання сталих практик, які могли б бути врегульовані на рівні держави.

Важливо також уникати непорозумінь, коли окремі музеї займають жорстку позицію, мовляв, "не віддамо, бо потім не повернеться". Ситуація сьогодні змінюється дуже стрімко, і інколи часу на ухвалення рішень просто немає, навіть якщо згодом позиція могла б змінитися.

Марта Нетюхайло

[G !\[\]\(a6eac08c103efb51b40f958fe35f07bb_img.jpg\) УНІАН в Google News](#)

НОВИНИ ПАРТНЕРІВ

[Новини України](#) · [Новини Києва](#) · [Новини Одеси](#) · [Новини Дніпра](#) ·

[Новини Харкова](#) · [Новини Львова](#)

[Новини економіки](#) · [Курс долара](#) · [Курс євро](#) · [Курс валют](#) ·

[Доплата до пенсії багатодітним матерям](#) · [Укрзалізниця](#) ·

[Як оскаржити неправильне нарахування пенсії](#) · [Біткоіни-курс](#) ·

[Доплата до пенсії одиноким пенсіонерам після 80 років](#) · [Тарифи на електроенергію](#) ·

[Доплата за стаж у 2026 році](#) · [Скільки коштує докупити стаж у 2026 році](#) ·

[Надбавки до пенсії після 70 років](#) · [Субсидія на неопалювальний сезон 2026](#) ·

[Тарифи на газ](#) · [Мінімальна зарплата і прожитковий мінімум 2026](#) ·

[Доплата до пенсії після 65 років](#)

[Прогноз погоди](#) · [Погода Київ](#) · [Погода на завтра](#) · [Магнітні бурі](#) ·

[Погода на тиждень](#) · [Погода на місяць](#) · [Синоптик](#)

[Гороскоп](#) · [Гороскоп на сьогодні](#) · [Гороскоп на завтра](#) · [Гороскоп на тиждень](#)

[Яке сьогодні свято](#) · [Коли Юріїв день 2026](#) ·

[Коли Літній Миколай 2026 за новим стилем](#)

[Лайфхаки](#) · [Навіщо перед смаженням риби лити на сковорідку лимонний сік](#) ·

[Чому не можна виливати олію в раковину](#) ·

[Як довго можна зберігати відкритий майонез](#) · [Як знищити воші та пероїдів у курей](#) ·

[Як засолити сало в банці сухим способом](#) ·

[Чим помити вікна, щоб були чистими до осені](#) ·

[Як зберігати лимони, щоб місяць були свіжими](#) ·

[Як легко видалити сліди від скотчу з пластикових вікон](#)

[Lite](#) · [Рецепт](#) · [Астрологія](#) · [Свята](#) · [Лайфхаки](#) · [Стосунки](#) · [Мода](#) · [Зірки](#) ·

[Холостяк 2025](#) · [Магнітні бурі](#) · [Кіно](#)

[Сад-город](#) · [Що робити, якщо жовтіють листя цибулі](#) ·

[Коли садити картоплю у 2026 році](#) · [Чим підгодувати помідори після пікірування](#) ·

[Після чого саджати картоплю](#) · [Що садити поруч з кабачками](#) ·

[ТОП-10 найкращих декоративних рослин для саду](#) ·

[Найдешевший і найефективніший народний засіб проти попелиць](#) ·

[Що садити у кінці квітня і травні](#) · [Що не можна садити поруч із кабачками](#) ·

[Чим підгодувати малину навесні](#) ·

[Як правильно обрізати та розмножувати монстеру](#) ·

[Що можна садити поруч із квасолею](#) · [Що посадити від кліщів](#) ·

[Простий спосіб прогнати гризунів з дому та ділянки](#) ·

[Чим полити бур'яни вздовж паркану](#) · [Що не можна садити поруч із квасолею](#)

[Рецепти](#) · [Найсмачніший кляр для риби без яєць](#) · [Зелений борщ з щавлем](#) ·

[Що готувати на поминки згідно з церковною традицією](#) · [Деруни без яєць](#)

 [App Store](#)

 [Google Play](#)

[Правила користування сайтом](#) · [Політика конфіденційності](#) · [Про нас](#) · [Редакційна політика соцмережах](#)